

Συμβολές στην ιστορία της κτιριοδομίας της καποδιστριακής εποχής (1828-1833)

Το «Δημόσιον Κατάστημα» (σήμερα, συγκρότημα όπου το Δημαρχείο) Αργους

ΜΕΡΟΣ 2^ο

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Από λάθος στη στοιχειοθεσία, η γενική εισιγωγή στην παρούσα σειρά άρθρων, αντί να μπει στην αρχή και αμέσως μετά τον γενικό τίτλο, πέρασε στη σελίδα 60 (στήλες 1-3, μέχρι τις λέξεις «Ph. Collet, φωτογράφο») του προηγουμένου τεύχους 30.

Βασίλης Κ. Δωροβίνης

Δικηγόρος-Πολιτικός επιστήμονας-Ιστορικός

Λεπτομέρειες για τα κατ' ίδιαν κτήρια

Ως προς τον χώρο των **φυλακών**, που από όσα εκθέσαμε στην αρχή προκάλεσαν την κατασκευή του Δημοσίου Καταστήματος στο Αργος, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι, λίγο μετά την αντικατάσταση του Ντεβέ, διαπιστώνεται πλημμελείας κατασκευής τους, όπως φαίνεται από αναφορά του πρώτου εισιγεγέλεα στο Ανέκλητο Δικαστήριο (Δημόσιου Συντηγάρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου), όπως υπογράφει) Γ. Α. Ράλλη, προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης, με ημερομηνία 14 Νοεμβρίου 1830, το οποίο τη διαβιβάζει προς τη Γραμματεία των Στρατιωτικών³⁸. Γράφει ο Ράλλης:

«Ο Επιστάτης των του 'Αργους φυλακών δι' αναφοράς του της σημερινής χρονολογίας εκβέτει στην υγρασία και ο τοίχος χειροτερεύουσαν καθ' μέραν την θέσην των φυλακιούμενων, εξ αιν οι πλείονες πάσχουν και έτι μάλλον από την γυμνότητά των. Επισκεψιμένως και ο υπογεγραμμένος το κατάστημα τούτη εύρει τανόντι την υγρασίαν και την απαφοράν εις τουσύντον βαθμίων, ώστε δεν στογάζεται απίθανον να ασθενήσουν όλοι οι φυλακιούμενοι. Είναι ίδιον την προνοίας και της φυλακηρότητας της Σ. Κυβερνήσησαν να μην υποφέρῃ ώστε οι διαστυξείς ούτοι να φθείρωνται τοισιοτόπιως έωσιν ήδην ληφθή γενικότερα περὶ των φυλακών μέτρα, ήτον

αναγκαίον να γίνονται και μερικά ξύλινα καθίσματα και κρεβάτια, ώστε να μη κοινώνιασται οι ανθρώποι επάνω εις την γη, τόσον υγροτέραν από την άλλην γην, δούν οιλιγώτερον ήναι εκτεθμένοι εις τον ήλιον και εις τον αέρα. Πολλοί των φυλακιούμενών πάσχουν δενώς από την γυμνότηταν και των προθέτεται ο υποφανήμενος διά ηθές γίγνη περισσότερον ο πενθερός εις την ανθρωπότητα και ολή γημή εις το εθνικόν ταύμαν των κατεσκευαζόντο από 15 έως είκοσι μακριά επανασφόρτη λινά, διά να είναι εις χρήσιν των ενδεεστέρων».

Και καταλήγει ο Ράλλης ότι υποβάλλει την αναφορά του για να διατάξει τα σχετικά η Γραμματεία επί της Δικαστηρίου. Το θέμα φαίνεται ότι είχε κάποια ευτυχή κατάληξη, όπως συμπεριέρανμε από έγγραφο του Τοποτηρήτη 'Αργους προς τη Γραμματεία των Στρατιωτικών³⁹, που αναφέροταν σα «ενδύματα των εν τη εντάθια ειρκτή ευριστοκμένων γυμνών». Πάντως, τον Αύγουστο του 1830 είχε σημειωθεί δραπέτευση φυλακιούμενών, πιθανώς εξαιτίας της κατάστασης που περιέγραφε ο Ράλλης ενδιάμεση μήνα αργότερα, οπότε δημιουργήθηκε το θέμα που ενίσχυση των φυλάκων με στρατιώτες του ιππικού, από τον παρακείμενο Στρατώνα, θέμα που κρατιόταν στην επικαιρότητα μέχρι και το 1832⁴⁰.

Εκτός από τις φυλακές, αναφέρεμε

ήδη ότι στα κτίρια του Δημοσίου Καταστήματος στεγάστηκε και το **Ανέκλητο Δικαστήριο**, που τελικά άρχισε να λειτουργεί στο Άργος, για πρώτη φορά, παρόλο που αρχικά είχε οριστεί να εγκατασταθεί στο Ναύπλιο. Στην πόλη είχε οριστεί και λειτουργόυσε ένα από τα **Πρωτόκλητα Δικαστήρια** του κράτους, που στεγαζόταν βεβαιωμένη μέχρι και τον Οκτώβριο του 1830 σε νοικιασμένο οίκημα (από τις 26 Μαρτίου 1829)⁴¹. Τον Ιούνιο, όμως, του 1831, ο Τοποτηρήτης 'Αργους γράφει προς τη Γραμματεία της Επικρατείας ότι πρέπει να γίνει δαπάνη επισκευών του Δημόσιου Καταστήματος⁴², όπου συνεδριάζει το Πρωτόκλητο δικαστήριο, και επισυνάπτει σχετική αναφορά του Προέδρου του Χαρ. Μηλιώντη, της 16 Μαΐου, όπου αναφέρεται ότι «Το έδαφος του Καταστήματος όπου συνεδριάζει το Πρωτόκλητον Δικαστήριον έχει ανάγκην επισκευής». Και προσθέτει ότι «Διά να μη συμβή δε διακοπή εις τας εργασίας του Δικαστηρίου τούτου, παρακαλείσθε να πέμψετε τα κλειδιά του καταστήματος όπου αρχήτερα συνεδρίαζε το Ανώτατον, το οποίον ήναι ήδη έκαιρον, διά να μετακομισθώσι-προσωρινώς εις

αυτό τα αρχεία του Πρωτοκλήτου¹².

Από πολλές μαρτυρίες είναι σίγουρο ότι, μέχρι το 1831, το Ανέκκλητο συνέχιζε να λειτουργεί στο Άργος. Η τελευταία πρόταση του Μηλιώνα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τον Μάιο του 1831 το Ανέκκλητο είχε μετακομίσει από την αρχική αίθουσά του στο Δημόσιο Κατάστημα, την οποία αρχική αίθουσά του ζητούσε για να μεταφερθούν προσωρινά εκεί τα αρχεία του Πρωτοκλήτου, ώστε ν' αρχίσουν οι εργασίες επισκευής του νοικιασμένου οικήματος όπου στεγαζόταν, δίχως εκείνο να διακόψει τη λειτουργία του. Νέο έγγραφο του Τοποτηρητή, της 14 Αυγούστου του 1831¹³, προς τη Γενική Γραμματεία, επιστριμνίει ότι «κατ' επανάληψην του υπ' αριθ. 2791 εγγράφου της Τοποτηρίσεως ταύτης παρακαλείται τη Γραμματεία να μας ειδοποιήσῃ εγκαίρως αν ενεκρίθη ο παρά του αρχιτέκτονος προβληθείς υποθετικός λογαριασμός διά την επιδιόρθωσην των δικαστικοδικιητικών καταστημάτων, και να διατάξῃ να μας σταλώσοι τα χρήματα διά να κάμψουν αρχινή της επιδιόρθωσεως». Διυτυχώς δεν βρήκαμε άλλα έγγραφα που να διαλευκανούν περισσότερο την υπόθεση, αν και στο έγγραφο της σημ. 43 εντοπίζουμε ότι, αναφορικά με την αύξηση του ενοικίου του σπιτού όπου στεγαζόταν, τον Οκτώβριο του 1830, το Πρωτόκλητο, η Κυβέρνηση είχε διατάξει τον Διοικητή Ναυπλίας κλπ. «ν' αναβάλη την υπόθεση όχις που το Δικαστήριον μεταβή εις το νεοδημότον κατάστημα». Υπήρχε, λοιπόν, πρόθεση να μεταφερθεί και το Πρωτόκλητον στο Δημόσιον Κατάστημα, αλλά φαίνεται ότι μέχρι τον Μάιο του 1831 εξακολουθούσε να λειτουργεί σε νοικιασμένο οικήμα (βλ. και τέλος, σημ. 56).

Σχετικά, τώρα, με τα γραφεία της «Τοποτηρίσεως του Άργους», δηλαδή του κυβερνητικού εκπροσώπου στο Άργος, παραπρόμεις ότι από τα υπάρχοντα στοιχεία, και μέχρι να κατασκευαστούν τα δύο παράπλευρα οικήματα του Εθνικού Καταστήματος, στεγάζονταν σε νοικιασμένο οικήμα¹⁴, αλλά ότι μετά την κατασκευή των οικημάτων αυτών, για τα οποία ο ίδιος ο Ζαΐδης έγραφε, όπως ειδαμε, ότι θα χρησιμεύαν για τη Διοίκηση και τη Δημο-

Χρώματα των οψεων του Δημαρχείου Άργους και των άλλων κτιρίων το 1980. Το κεραμίδι χρώμα του κτηρίου-προσθήκης 1989-90 μετατράπηκε σε ώχρα κατά την αποκατάσταση των οψεων του 1987-88.

γεροντία, είναι πολύ πιθανό ότι στεγάστηκαν σε ένα από αυτά¹⁵.

Ανακεφαλαίωντας και έχοντας υπόψη ότι οι προσθήκες στα παραπλευρά κτίρια τελικά κατεδαφίστηκαν, άγνωστο πότε ακριβώς, αλλά και ότι το κυρίων κτίριο και τα δύο παραπλευρά κτίρια εξακολουθούν να υπάρχουν μέχρι σήμερα και έχουν, μαλιστά, πρωκτώσει διατάξιμη μνημεία¹⁶, μπορούμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι στο κυρίων κτίριο του Εθνικού Καταστήματος (σημερινό κτίριο Δημαρχείου) στεγάστηκαν το Ανέκκλητο δικαστήριο (πρώτος όροφος) και ο φυλακές (ισόγειο), ότι στα δύο παραπλευρά κτίρια (σήμερα ιδιοκτησίας του Δημοσίου) η Δημογεροντίας της πόλης, η Αστυνομία-Πολιταρχία και η Τοποτηρητή, και στις προσθήκες τους (Βοηθητικά κτίρια) η φρουρά της Φιλακής καθώς και τα αποχωρητήρια του Δημοσίου Καταστήματος.

Προβολή και σημασία των κτιρίων και μετέπειτα Χρήση τους

Στην περίπτωση του Δημοσίου Καταστήματος του Άργους έχουμε μοναδική για την καποδιστριακή και, ίσως, και για την μετέπειτα εποχή

περίπτωση συγκεντρώσεως όλων των πολιτικών, δικαστικών και αστυνομικών αρχών, της κεντρικής και της τοπικής διοίκησης, στο ίδιο σημείο μιας πόλης και στο ίδιο συγκρότημα κτιρίων, που οικοδομείται σε πολύ σύντομο διάστημα, δηλαδή περίπου σε δεκαετών μήνες, χρονικό διάστημα που, προμηνύμενων των αναλογιών μέσων, και χρηματοδότησης, σήμερα μπορεί να θεωρηθεί ασύλληπτο, αλλά που για την καποδιστριακή εποχή, με την άγριων πεποτεία της Διοίκησης (και του ίδιου του Καποδιστρίου), φινέται ότι δεν έφευγε από τον εφαρμοζόμενο κανόνα. «Ενα κανόνα, μέσα στα πλαίσια του οποίου βρισκόταν και η έλεγχη υπερβάσεων σε σχέση με τους προϋπολογισμούς που απαραιτήτων συντάσσονταν πριν, τελικά, αποφασιστούν και αρχίσουν τα έργα.

Η σημασία της ανέγερσης τέτοιου συγκρότηματος κτιρίων τονίστηκε και υπογραμμίστηκε από την ίδια τη Διοίκηση, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε με τρόπο ενδεικτικό από δύο κείμενα του Τοποτηρητή Άργους Ν. Μαυρομάτη¹⁷. Στο πρώτο, που δημοσιεύεται στη Γενική Εφημερίδα¹⁸ της 15 Νοεμβρίου 1830, τονίζει ότι «Διά της ευδοκίας του Σεβαστού Κυβερνήτου διάφορα περιφανή καταστήματα αντιγέρθησαν

Όψη του συγκροτήματος του Δημαρχείου Αργούς μετά την ανακαίνιση των όψεων του 1987-88.

οίον ναοί, στρατών, Διοικητικά και Δικαστικά καταστήματα και λαμπτήρων αλληλοδιδακτικών σχολείων· και δίνει μια αισιόδοξη εικόνα της πολεοδομικής εξέλιξης της πόλης, αναγγέλλοντας ότι σε λίγες μέρες θ' αρχίσει η εκποίηση «θνικών κτημάτων» στο Αργός (δημόσιας γης). Στο δεύτερο, που είναι ο λόγος τον οποίο εκφώνησε στις 11 Ιουνίου

1831, στα εγκαίνια του Αλληλοδιδακτικού σχολείου Αργούς, όπου δόθηκε μεγάλη σημασία και παρέστη ο ίδιος ο Καποδιστριας, λέει απευθυνόμενος σε πυκνή συγκέντρωση Αργείων ότι «Η Σεβαστή Κυβέρνηση εστόλισε την πόλιν σας με λαμπρόν στρατόν, άξιον πολιτισμού πάσης ευρωπαϊκής καθεδράς, την εστόλισε με δικαστικά και διοικητικά καταστήματα,

την εστόλισε με το κοινωφελέστατον τούτο σχολείον. Εν ενί λόγω εγένετο αιτία τοσούτων περιφανών δημοσίων τε και μερικών οικοδομών». Είναι προφανές ποια σημασία δίνει η Διοίκηση στην εμφύτευση αυτού του συγκροτήματος κτιρίων, που σύντομα γίνεται και τόπος συσκέψεων για βασικές αποφάσεις ως προς την εξέλιξη της πόλης⁴⁸. Μετά τη δολοφονία του Καποδιστρια, φαίνεται να μειώνονται οι υπηρεσίες που στεγάζονται σε αυτό και ήδη στα μέσα του 1832, όπως πληροφορούμαστε από έγγραφο της «Διοικητικής Τοποτηρήσεως της Επαρχίας 'Αργους»⁴⁹ (που αναφέρει ότι «Εις 'Αργος υπάρχει εθνικόν οίκημα οικοδομημένον δια χρησιμέυση ως Γραφείον της Τοπικής Διοίκησεως όχι δε και ως κατάλυμα διοικητικόν»), καθώς και από το γεγονός ότι ανέκαθεν οι αιωνατούχοι της Διοίκησης διέμεναν σε νοικιασμένα σπίτια.

Το 1833, σε γενική αναφορά για την κατάσταση των δημοσίων κτιρίων⁵⁰, γραμμένη γαλλικά, διαβάζουμε ότι στο 'Άργος υπάρχουν «τρία οικήματα δημόσια, που σχηματίζουν τετράγωνο. Στο ισόγειο μπορούν να στεγαστούν δημόσιες υπηρεσίες και για τον ακοπό αυτό έδωσα διαταγές (...). Ο πρώτος όροφος έχει πάθει φθορές και μπορεί να στεγάσει τα γραφεία της Επαρχίας, της Δημοσιευτίας και του Δικαστηρίου, ή κάποιαν άλλη Αρχή, αλλά για τις επισκευές που χρειάζονται θα πρέπει να διατεθεί το ποσό των 4911 δρχ. Σήμερα, τα κτήρια αυτά είναι ακατοίκητα». Δηλαδή άρκεσαν μόλις δύο χρόνια διάλυσης για να ερειπωθούν και τα κτήρια αυτά...

β. Τα μετά την καποδιστριακή εποχή

Με τη γενική διάλυση που ακολουθεί τη δολοφονία του Καποδιστρια και διαρκεί επί δεκαέξι, περίπου, μήνες, τα κτίρια παθαίνουν μεγάλες φθορές και, στην αρχή της οδωνικής περιόδου, προτείνεται να στεγάσουν διαικητικές υπηρεσίες, ενώ για ένα διάστημα λειτουργούν, εκεί, τα σχολεία της πόλης. Το γεγονός αυτό έκαμε να διασωθούν στα ΓΑΚ ορισμένα έγ-

γραφα της πρώτης οθωνικής εποχής και να ξεκαθαρίστε, έτσι, κάποια σημαντική λεπτομέρεια της όλης μορφής του κτιρίου.

Έτσι, από έγγραφο του Υπουργείου Παιδείας προς την Αντιβασιλεία, του τέλους του 1834, πληροφορούμαστε ότι το κτίριο του Αλλοδαποτικού συχδείου του 1831 χρησιμοποιάνταν από τον στρατό και ότι το σχολείο στεγάζοταν «στο κυβερνητικό κτίριο του δικαστηρίου», το οποίο χαρακτηρίζεται ότι βρίσκεται «σε άθλια κατάσταση, στην οποία οφείλουν να διδάσκονταν 130 παιδιά», ότι «στο εξής θα είναι αδύνατο να βρίσκεται το σχολείο σε κτίριο ανοιχτό απ' όλες τις πλευρές, δίχως έστω κι ένα παράθυρο» κι ότι «αν αργήσει ακόμα να αποφασιστεί σε τι προορίζονται τα κτίρια, τότε πρέπει τουλάχιστο να γίνουν οι πλέον απαραίτητες επισκευές στο κτίριο του δικαστηρίου, ώστε να προστατευθούν τα παιδιά από το κρύο, τη βροχή και ταν ταν αέρα: ίδιας αφού το κτίριο ίσως αργότερα χρησιμοποιηθεί για άλλο σκοπό, οι εργασίες αυτές θα εξυπηρετήσουν τη συντήρηση του». Τον Ιούνιο του 1835, με έγγραφο του προς τον 'Θωμά ο Υπουργός Παιδείας Ι. Ρίζος φαίνεται ότι έχει ήδη μελετήσει σχέδιο και προϋπολογισμό επισκευών, που είχαν συνταχθεί στο μεταξύ, για «το δικαστήριο του 'Αργους καταπαρήματά του», εκφράζει τη γνώμη ότι «για να μετατραπεί το δικαστήριο σε οίκημα σχολείου 120 παιδιών, τουλάχιστο, σύνφωνα με τις τωρινές ανάκες, είναι ανάγκη ο πρώτος όροφος να μετατραπεί σε μιαν ενιαία αίθουσα, η σκάλα που οδηγεί σε αυτόν να τοποθετηθεί έξω – στην πρόσοψη – του κτιρίου και να κλείσουν τουλάχιστο δύο παράθυρα στις δύο πλευρές αυτής της αίθουσας. Για τον σκοπό αυτό, το πάνω πάτωμα του Επαρχείου πρέπει να διαμορφωθεί σε άλλη αίθουσα, για να δεχθεί 80 κορίτσια, και μερικά παράθυρά του να κλείσουν. Με τη διαμόρφωση αυτή, το κτίριο της Δημογεροντίας μπορεί να χρησιμευεί ως κατοικία του δασκάλου της στοχευάδους εκπαίδευσης και το ισόγειο του Επαρχείου ως κατοικία μιας δασκάλας, ενώ το ισόγειο του δικαστηρίου μπορεί να κρατηθεί για άλλη χρήση. Είναι,

ακόμα, ανάγκη να χωριστεί ένα τμήμα της αυλής για τα κορίτσια, με χωριστή είσοδο, και χωριστά αποχωρητήρια να οικοδομηθούν γι' αυτά στην ίδια αυλή». Και ο Ρίζος δηλώνει ότι θα προτείνει αποτελούντας οικονομικότερες προτάσεις και ζητά να υιοθετηθούν και το Μηχανικό να προχωρήσει στα έργα⁵³.

Από το έγγραφο αυτό γίνεται σαφές ότι, την εποχή εκείνη, εκτός από την εγκατάσταση του σχολείου στο κτίριο του «Ανεβκλήτου» Δικαστηρίου, στο ισόγειο του οποίου δεν λειτουργούσε, παί, η φυλακή, την υπόλοιπα, παράπλευρα δύο κτίρια, εξακολουθούσαν να στεγάζουν τοπικές Αρχές. Άλλα και συνάγουμε με ασφαλεία να εξαντλεί την εξωτερική σκάλα, που υπάρχει και σημέρα στο κτίριο του Δημαρχείου, δεν υπήρχε στην καποδιστριακή εποχή και, επομένως, αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη, ιθιώνας κατά την οδινοκή εποχή.

Για την περίοδο 1836-1888 πληροφορίες για την τύχη του κτιρίου δεν υπάρχουν πάρα μέσα από μαρτυρίες ξένων περιηγητών, που περνούν από τον 'Άργος, δεδομένου ότι μεγάλο μέρος του δημιουργικού αρχείου της εποχής έχει εξαφανιστεί και, πιθανώς, καταστραφεί, ενώ τοπικός Τύπος, με κάποια κανονικότητα έκδοσης, αρχίζει να υπάρχει μόλις από το 1885. Πάντοτε, μέχρι και σημέρα, δύο οι τοπικοί λόγιοι που ασχολήθηκαν με τη νεότερη ιστορία της πόλης διασώζουν τη μνήμη και την πληροφορία για την κατασκευή του κτιρίου επί καποδιστριακής εποχής⁵².

Οι μαρτυρίες των περιηγητών

Ο Michel Sèvē, στη βασική και πολύ σημαντική εργασία του για τους ξένους ταξιδιώτες στο 'Άργος από τον 1860 μέχρι τον 19ο αιώνα⁵³, έχει αποδειχθεί σειρά μαρτυριών περιηγητών και για το Δημαρχείο. Στο κυρίως κείμενο του έργου του γράφει ότι το κτίριο επισπεύσανταν από το 1859, κινήσεις επειδή στεγάζει μικρό μουσείο, ενώ σημειώνεται ότι χρησιμεύει και ως δικαστήριο, κάθε Δευτέρα (κατά τον Centerwall), αλλά και οι

μία αίθουσα των κτιρίων χρησιμοποιείται ως σχολείο. Άλλ' ας δούμε στο παράρτημα του έργου του τις συγκεκριμένες αναφορές των περιηγητών.

Ο Breton γράφει ότι «Στην πόλη, στην πλατεία όπου τόπια κτίζεται μια μεγάλη εκκλησία, βρίσκεται το Δημαρχείο, του οποίου μία από τις αιθουσές στεγάζει μικρό μουσείο με αγγεία, γλυπτά και άλλα μέλη που συλλέχθηκαν στις ανασκαφές» (1859).

Στις 15 Μαΐου του 1862 ο Schaub γράφει ότι επισκέφθηκε και το κτίριο της Δημαρχίας: «Διασκίζοντας την πόλη για να γυρίσω στο ένοδο, είδα σε μια πλατεία παδία να τραγουδούν και να χορεύουν, και μπροστά στο Στρατώνα στρατιώτες να έχουν δοθεί στην ίδια διασκέδαση». Έμαθα ότι σήμερα ήταν η γιορτή του Αγ. Πέτρου (την παραμονή ήταν, επίσης, περίου γενική αργία, του Αγ. Αθανασίου). Στο κτίριο της κοινότητας επισκέψθηκα μικρό δωμάτιο γεμάτο από αρχαία υπολείμματα, αλλά δεν είδα τίποτα το εντυπωτικό».

Το 1873 ο Isambert γράφει ότι «Στα κτίρια του Δημαρχείου είναι μικρό μουσείο με μερικές επιγραφές, αλλά κυρίως αξιοπρόσδεκτο εξαιτίας των τημπάτων γλυπτών από τη μετόπη του Ηραίου, έργα της σχολής του Πολυκλείτου που, πριν μερικά χρόνια, βρέθηκαν στις ανασκαφές που διύθυνε το ο. Ραγκαβής. Δεν είναι παρά έχει ωριστά κομμάτια, κεφάλια, μέλιτα, τημπάτα γλυπτών ενδυμάτων, που δεν παρέβαλαν διόλου ωτά να ανασυρθούν μορφές».

Το 1878 ο Reineach σημειώνει: «Πάμε να επισκέφθομε ένα μικρό μουσείο με αρχαία μέλιτα, που ανακαλύφθηκαν στο Ηραίο και που συγκεντρώθηκαν στο Δημαρχείο. 'Όταν μπήκαμε, συνεδρίαζε το δημοτικό συμβούλιο, με πουκάμισα, ύγρα από ένα τραπέζι κουζίνας. Βλέποντάς μας, αυτοί οι ταπεινοί απόγονοι των Ατρειδών σπικώθηκαν και με χάρτη μας χαρίτησαν». Και σε υποστημένη γράφει: «Μου γράφουν από την Αθήνα ότι τη πλατεία του Δημαρχείου του 'Αργους μόλις πήρε το όνομα 'Πλατεία Γαμβέτα' (Μάρτιος 1879), που πάλι ενδιαφέρουσα και αναπάντηχη πληροφορία, που δεν έχουμε διασταύρωσε.

Τον ίδιο χρόνο ο Petit γράφει ότι «αυτοί οι αρχαίοι θησαυροί φυλάσσονται στο κτίριο του δικαστηρίου. Το κτίριο αυτό βρίσκεται σε μεγάλη πλατεία, φυτεμένη με δέντρα, στο κέντρο της πόλης (...). Στην αυλή του κτηρίου βρίσκονταν πολλά αρχιτεκτονικά μέλη. Το μουσείο βρισκόταν στο βάθος του κτηρίου».

Το 1886 ο Sandys γράφει: «Σταματήσαμε πρώτα στο μουσείο, ένα και μοναδικό δωμάτιο στο ισόγειο της Δημαρχίας (σημ. Demarchia, στο κείμενο), στο ίδιο κτίριο με το τοπικό σχολείο. Ο δάσκαλος ξεκλειδώσας την πόρτα και παραμέρισε τα παραπέταματα για μας, προς μεγάλη ευχαρίστηση μερικών περιέργων μαθητών, που μας ακολούθησαν στο δωμάτιο. Εδώ έδαμε πολυάριθμα γλυπτά μέλη, κυρίως από το 'Ηραί'. Υπήρχε, επίσης, άναγλυφο που παρουσιάζει νέο να κρατάει ακόντιο και να στέκεται δίπλα στ' ἄλογό του, σε μια στάση που υπεδέκνεις μορφή όπως του περίφημου Δορυφόρου του Αργειού γύλιππη Πολυκλείτου (Αιθουσαρχαϊστών του Σάουθ Κένζινγκτον). Και το αγαλμάτιο νύμφης, με το πόδι της πάνω σ' έναν υποκλινόμενο κύκνο, σε στάση που κάπως έμοιαζε με εκείνη της Αφροδίτης της Μήλου». Το 1889, χρονιά που έγιναν τα έργα για την ανακαίνιση του Δημαρχείου, ο Χ. Π. Κορύλλος, στην «Πεζοπορία από Πάτρων εις Τρίπολιν» (Πάτρα, 1890), γράφει ότι «προ το Α. της πλατείας κείται το κομφότανον και λιαν ευρύχωρον δημαρχικόν κατάσταμα, υπό του νυν αξιόλογου δημάρχου. Καλυμόχυο, ιατρού, ανεγέρθεν (sic)».

Τέλος, προς το τέλος του αιώνα, το 1896, έχουμε δύο ακόμα μαρτυρίες, του Larroumet, που έρχεται με τρένο από το Ναύπλιο, και του Le Camus, εργάμενον, που φτάνει στο 'Άργος με συνάδελφο του και με έναν ανιψιό του. Ο πρώτος γράφει, σε επιστολή που δημοσιεύθηκε στην «Le Temps», ότι «Τούτο το πρωινό γιορτής δεν υπάρχει άλλη δραστηριότητα από την έξοδο μετά τη λειτουργία και, προς το κέντρο, υπαίθρια αγορά. Στο Δημαρχείο, μερικά όμορφα αποτάματα γλυπτικής σχηματίζουν μικρό μουσείο», ενώ ο δεύτερος σημειώνει ότι «Το μουσείο, σε μία από τις αίθουσες της Δημαρχίας,

δεν παρουσιάζει παρά μέτριο ενδιαφέρον», σημειώνοντας ότι τα ευρήματα είναι αποχωρισμένα και ανακατεμένα.

Η ανακαίνιση του 1888-1889

Στο άρθρο που δημοσιεύθηκε στο τεύχος 29 της «Αρχαιολογίας», με θέμα τη νεοκλασική αγορά του 'Άργους, αναφερθήκαμε στις αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου, με πρωτοβουλία και επί Δημαρχείου του Σπ. Καλυμόχυο, για ανακαίνιση του κτηρίου του Δημαρχείου και προσθήκη νέου κτηρίου, επί της σημερινής οδού Βασ. Σοφίας, που θα χρησιμεύει ως κατά πολὺ ευρυχωρότερο οικοδόμημα για το δικαστήριο και το σχολείο. Συγκεκριμένα, η έγκριση για σύναψη δανείου με σκοπό και την ανέγερση του κτηρίου που αναφέρεμε, αλλά και ανακαίνιση του Δημαρχείου παίρνεται στη συνέδριση του Δημ. Συμβουλίου της 17 Ιουλίου 1888. Στον προϋπολογισμό για το έτος 1889, που ψωφίζεται στη συνέδριση της 3 Οκτωβρίου, στη στήλη των εξδόων περιλαμβάνεται και κονδύλι 300 δραχμών, με τον τίτλο «επισκευή δημοτικών καταστημάτων». Στις εφημερίδες «Ακρόπολης», της 5 Νοεμβρίου 1889, και «Νέα Ημέρα» δημοσιεύεται διακήρυξη μειοδοτικής δημοπρασίας του Δημ., για το νέο κτήριο, με αριθμό πρωτοκόλλου 1561 και ημερομηνία 18 Οκτωβρίου για την κατασκευή «πλήσιον του δημαρχικού καταστημάτος δημοτικών καταστημάτων, ήτοι δύο μαγαζείων και άνωθεν τούτων τριών καταστημάτων χρησιμεύσαντων ως δημόσια γραφεία, κατά τον υπό του μηχανικού Π. Καραβανασοπούλου συνταχθέντα προϋπολογισμών και συγγραφήν υποχρεώσων». Κατά τον προϋπολογισμό, το έργο προγραμματίζεται για **50.190 δραχ.**, Η δημοπρασία θα οργανωνόταν στο 'Άργος από 18 μέχρι 20 Νοεμβρίου και για τον ανδρόχο του έργου απαιτείτο εμπειρία από άλλο, ανάλογο έργο ή διπλώμα μηχανικού ή αρχιτέκτονα.

Στο Πρακτικό αρ. 116 του βιβλίου Πρακτικών του Δημοτικού Συμβουλίου, στην εγγραφή της 4ης Ιανουαρίου 1889, εγκρίνεται ανά-

θεση κατασκευής του νέου κτιρίου:

«Λαβέν ουτ' ώψει τα πρακτικά της ενεργητικής μειοδοτικής δημοπρασίας διά την εργολαβίαν της κατασκευής των δημοτικών μαγαζείων και των εντός αυτών καταλαμάτων, των χρησιμευόντων ως δημόσια γραφεία εν τω προς ανατολάς του δημοτικού καταστημάτος χώρων του Δημού, συμφώνως προ τούτων εγκεριμένα σχεδιαγράμματα, καθ' απρακτικά ανεδειχθε τελεταίοις μειοδότης ο Κωνσταντίνος Θεωνάς, προσεγκύων δραχ. 42.119 και 721, καθώς και εγγύησην του Κ. Παναγιωτοπούλου, ήτοι δραχ. 16 επι τοις εκατοντάδιστης προϋπολογισθέσιοις αρχικών υπό το μηχανικού διά τηργού τούτου δαπάνης».

Για το έργο, λοιπόν, αυτό επιλέγεται ο ίδιος εργολάβος που, τελικά, ανελαύνει την ανέγερση της δημοτικής αγοράς, ενώ και για την περίπτωση αυτή δεν έχουμε εξακριβώσει ποιος αρχιτέκτονας εκπήνησε το σχέδιο. Για τους λόγους που εξηγήσαμε ως προς την αγορά, αλλά και επειδή το δάνειο για την ανέγερση όλων των κτηρίων παρουσιάζοταν, τότε, ενιαίο, είναι πολύ πιθανόν ο αρχιτέκτονας της αγοράς να εκπόνησε και τα σχέδια του πρόσθετου, νέου κτηρίου στο δημαρχιακό συγκρότημα. Σημειώνω, εξάλλου, ότι ως προς τη χρησιμοποιούμενη ορολογία για τον προσδιορισμό των δημοτικών κτηρίων, εξακολουθεί να διατηρείται ο καποδιστριακός δρός των «Καταστημάτων (δημοτικών, το 1888).

Την ίδια μέρα, με αριθμό Πρακτικού 119, εγκρίνονται και οι εργασίες για την ανακαίνιση των υπαρχόντων κτηρίων του δημοτικού συγκροτήματος:

«Ακούσαν (το Δημ. Συμβούλιο) το δημάρχου επόντος: επειδή το Δημαρχικόν Κατάστημα κατ' ακοτέρωθεν τουτού δημοτικά καταστημάτα άτινα χρησιμεύουσαν ως ελεγκτικών σχολείων και στρατών της Χωροφυλακής, περιήδην εις ελεύθενη κατάστασην, απεφόρσα την επισκευή αυτών και διαρρύθμισαν επι τέλεσιν διά ακάτιον τοπού του μηχανικού Π. Καραβανασοπούλου προϋπολογισμόν αποτείτο διαδόνη δραχ. 9.188 και 701. Συμφώνως δε προ τον προϋπολογισμόν τούτου και το σχεδιαγράμμα του αυτού μηχανικού εντρήγγρασμα μειοδότη δημοπρασίας κατ' επανάληψην καθ' την ανεδειχθε τελευταίος μειοδότης ο Γεώργ. Μαρούλης, προσεγκύων δραχ. 6.460 και υπό την εγγύησην του Ιω. Βλάχου. Υποβάλλω λοιπόν τα πρακτικά ταύτα υπ' όψην του Συμβουλίου και ζητώ ν' αποφανθῆται.

Αποφανθῆται
Θεωρεῖ αναγκαῖον την επακίνηση του Δημαρχικού Καταστημάτος και των εξαρτήματων αυτού και επιδιοιμᾶται πλέοντερα τα περι αυτής ληφθέντα μέτρα του κ. Δημαρχού.

Στη συνέχεια, το Συμβούλιο έγραψε στον προϋπολογισμό του 1889 τη

νέα αυτή δαπάνη, ενώ με απόφασή του της 30 Ιανουαρίου ενέκρινε αποζημίωση 500 δρχ. για τον δημαρχο, ώστε να καλυφθούν τα έξοδα του ταξιδιού του στην Αθήνα, για τη σύναψη του δανείου, και, στις 28 Μαρτίου, τα έξοδα καταχωρήσεων σε αθηναϊκή εφημερίδα για την πρόκληση ενδιαφέροντος.

Στη συνεδρίαση της 23 Ιουνίου, και μετά από πρόταση του Δημάρχου, το συμβούλιο ορίζει τον νομομηχανικό Αργολιδοκοινιθίας Αλέξ. Πετσάλη ως «διαιτητήν επί των εκτελουμένων ήδη και εκτελεσθησομένων έργων του Δήμου, όπως λύτη τας τυχόν αναφυομένας διαφωνίας μεταξύ του εργολάδου και του επί των έργων εργοδηγού».

Με άλλη απόφασή του, της 13 Αυγούστου, αποδέχεται πρόταση του δημάρχου για παροχή πίστωσης 1.200 δρχ., από τα αποθεματικά του προϋπολογισμού, «προς κατασκευήν ωρολογοστασίου, αγοράν ωρολογίου, μεταφοράν και τοποθέτησην αυτού επί του Δημαρχείου και δι' αγοράν και τοποθέτησιν δύο φανών, τεθεισομένων επί τας δύο αυλοθύρας του Δημαρχείου και των λοιπών δημοτικών καταστημάτων». Το ρολόι, αν τοποθετήθηκε, πάντως από δεκαετίες δεν υπάρχει στο Δημαρχείο, ενώ οι «φανοί» τοποθετήθηκαν, παρέμεναν και αντικαταστάθηκαν με την πρόσφατη ανακαίνιση του κτιρίου.

Στα πλαίσια των νέων διαρρυθμίσεων παίρνεται νέα απόφαση, στις 6 Οκτωβρίου, και εγκρίνεται δημοπρασία με σκοπό την «εκπόνησην των εκκοπέντων δενδρών του πρασιλού της Δημαρχίας, ως και των έξωθεν αυτής». Από τη λιγόλογη αυτή απόφαση γίνεται γνωστή η εικόνα που παρουσιάζει ο χώρος του Δημαρχείου πριν από τα έργα. Την ίδια μέρα εγκρίνεται και ο προϋπολογισμός του 1890, στον οποίο και πάλι περιλαμβάνεται κονδύλι 300 δρχ., με την ίδια ένδειξη, «έξοδα επισκεψής δημοτικών καταστημάτων», που φαίνεται εγκρινόταν κανονικά κατ' έτος για έξοδο συντήρησης των κτιρίων του Δημαρχείου. Αυτές είναι οι διαθέσιμες πηγές για τα έργα στα δημοτικά κτίρια του συγκροτήματος του Δημαρ-

Φωτογραφία της προς νότο όψης του Δημαρχείου, όπου διασωθήκε η αρχική μορφή, της ανακαίνισης του 1888-90, για να προστεθεί εν έτει 1988 ο εικονιζόμενος αερωγός. Σε παραπλεύρη φωτογραφία λεπτομέρειες από τα διακοσμητικά στοιχεία.

χείου κατά το 1888-89. Είναι αξιοσημείωτό ότι, ενώ για την ανέγερση της δημοτικής αγοράς υπήρξαν έντονες αντιδράσεις από τη δημοτική αντιπολίτευση, με άμεση πράξηση στον τύπο, που παρακολουθούσε την υπόθεση βήμα προς βήμα, αντίθετα, για την επισκευή του Δημαρχείου και την προσθήκη του νέου κτιρίου, που σε όγκο είναι μεγαλύτερο του κυρίως κτιρίου των «δημοτικών καταστημάτων», δεν υπήρξε καμιά αντίθεση ή αντίδραση, εκτός για τα θέματα όπου η οικοδόμηση του συμπληρωματικού κτιρίου συμβάδιζε, ως προς τις διαδικασίες και

τη χρηματοδότηση, με εκείνη της αγοράς.

Ως προς την περάτωση των εργασιών, δεν φαίνεται να καθυστέρησαν περισσότερο από εκείνες της αγοράς και, πάντως, δεν διαβέβαιουμε για την ώρα άλλα και ακριβέστερα στοιχεία.

Η μετέπειτα κατάσταση μέχρι το 1968

Μετά τα έργα του 1888-89, ακολούθει περίοδος περίπου τριάντα επτά ετών, κατά την οποία δεν φαίνεται να δημιουργούνται αλλα-

κεντρικού κτιρίου που είχε στεγάσει το Ανέκκλητον δικαστήριον και τη φυλακή, με μία μονόθλευρη ρύθμιση, έφαντικά περνούν στην κυριότητα του Δημοσίου. Κατά κακή τύχη, τα δικαστήρια, που κατά τον 19ο αιώνα είχαν στεγασθεί στα κτίρια αυτά, το 1920 είχαν μετακομίσει σε κτίριο εκτός του δημοτικού συγκροτήματος.

Ένα κύριο άρθρο, σχετικά με το θέμα αυτό, της τοπικής εφημερίδας «Παναργειακή», του τέλους του 1928¹, όχι μόνο δίνει πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία ακόμα και για την εξέλιξη του δανείου του 1888-89, αλλά δείχνει στις οικών χρόνια αργότερα, το πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί (και που, μέχρι και σήμερα, κάνει τις δημοτικές υπηρεσίες να ασφυκτιούν, μέσα στο κεντρικό και μοναδικό δημοτικό κτίριο), Αναδημοσιεύουμε ένα καίριο απόδοσμα του άρθρου αυτού:

«Αλλά δια την ανέγερσιν των δικαστικών καταστημάτων τούτων (που στεγάστηκαν στο κτίριο του 1888-89), πη προσέλασε μεγάλη ανάγκη, καθώς πρότερον η δικαιοσύνη του τόπου μας εστεγάζεται εις τα διαφόρα **χώνια**, ο Δήμος Αργείων συνήψε δάνειο μετά τη Εθνικής Τράπεζης, το οποίο πληρώνυμενον χρεωλυτικούς δεν εξωράθησαν μέχρι σήμερον, και σύτω ο Δήμος πληρώνει αρκετόν χρηματικού ποσού επηρειώς δια τη δημιεύθεσάν παρά του δημοσίου περιουσίαν του, η δικαιοσύνη του τόπου μας δεν στεγάζεται μεν και σήμερον εντός **χώνιν**, αλλά παραπλέομενς αυτών. Τόχα δεν ήταν αρκετά τα περιελάντα εις το Ταμείον της Εκπαίδευτης Προνοίας δύο περίπτερα του Δημαρχείου μων εδώ στεγάζεται το Γυμνάσιον και δια τα οποία ουδέμια διαμαρτυρία πηγέρθη, αλλ' έπειτα να δημιεύσει και τα Εμπρονδικειακά καταστήματα, την ανέγερσιν των **παραμύτερε** ενέκρινε το Δημότικο Συμβούλιον, αποκρύπταν εν τα αυτώ ψηφίσατο την ανέγερσιν της Νέας Αγοράς δι' οποιών ψήφων, ενώ το προς την Εθνικήν Τράπεζαν δάνειον δεν έχει ουδέ μέχρι σήμερον ψηφίσθη.

Και η εφημερίδα, παρά την ελαφρά δημιαγωγία της (που οφείλατον κυρίως στο ότι ο εκδότης της, ο δημόγορος Αγαμή, Φικιώτης, ήταν στο δημοτικό συμβούλιο του 1888-89, στην αντιπολίτευση προς τον δήμαρχο Καλμούχο, αλλά και είχε άμεση γνώση των πραγμάτων), κατέληγε στην ορθολογική πρόταση ότι το Δημόσιο οφέλει λίγα στη πιστοπέψει στο Δήμο τουλάχιστο το κτίριο του 1888-89 ή να αναλέψει την αποπλρωμή του ανεξόφλητου, μέχρι τότε, δανείου προς την Εθνική Τράπεζα. Μέχρι σήμερα, πάντως, δεν έχει σημειωθεί η παραμικρή εξέλιξη για το θέμα, τα κτίρια παραμένουν στο Ταμείο Σχολικών Εφοριών και Εφοριών Παιδείας, τα παράπλευρα κτίρια εφτασαν να

γές ή να γίνονται ριζικές επισκευές στα κτίρια. Καθοριστική, όμως, για την τύχη τους υπήρξε η ρύθμιση που η κυβέρνηση Βενιζέλου, το 1920 και πριν τις εκλογές του Νοεμβρίου, προώθησε με νομοσχέδιο, σύμφωνα με το οποίο περιέρχονταν στην κυριότητα του (κρατικού) Ταμείου Εκπαίδευτικής Προνοίας όλα τα δημοτικά κοινοτικά καταστήματα που είχαν νοικιαστεί από τη Υπουργείο Παιδείας και χρηματοποιούνταν ως εκπαιδευτήρια. Περίπτωση σπάνιας σύμπνοιας θενιζελικών και αντιβενιζελικών, η κυβέρνηση Γούναρη, που σχηματίστηκε ευθύς μετά τις

εκλογές και την ήττα του Βενιζέλου, με υπουργό, μάλιστα, Παιδείας τον Αργύρη Καθηγητή της Νομικής Κ. Πολυγένη, δημοσίευσε τον νόμο αυτό.

Έται, και στο Άργος, τόσο τα δύο παράπλευρα κτίρια όσο και η μεγάλη προσθήκη του 1888-89, που στέγαζαν αίθουσες σχολείων, περιήλθαν στην κυριότητα του Δημοσίου, με μία περιέργη κίνηση εκκρεμούς: τα καποδιστριακά κτίρια του 1829-31 κάποια στιγμή είχαν περιέλθει στο Δήμο Άργους, ο οποίος, με έξοδά του, κατασκεύασε και σημαντική προσθήκη, και τώρα σχεδόν όλα (πλην του

νοικιαστούν ακόμα και σε... βενζινάδικα (έκρηξη στο ένα από αυτά, στη δεκαετία του 1950), παραλίγο να μετατρέψει σε παρανάλωμα του πυρός το κέντρο της πόλης), και μέχρι σήμερα, ακόμα και μετά την κήρυξή τους σε διατηρητέα, εξακολουθούν να «κοσμούνται» με διαφημιστικές επιγραφές κάθε διάστασης και χρώματος και να δέχονται λογική επεμβάσεις.

Το 1929 γίνονται, επισκευές κάποιας έκτασης στο κτίριο του Δημαρχείου που απόμεινε στο Δήμο, ασφαλτοστρώνται τα πεζοδρόμια του, τοιμεντοστρώνται η αυλή και μαρμαροστρώνεται η εξωτερική σκάλα⁵. Από τότε και μέχρι και μετά την Κατοχή δεν φίνεται να έγιναν άλλες εργασίες στο κτίριο.

Από το 1968 μέχρι σήμερα

Είναι αρκετά γνωστή η πολιτική που ακολουθήθηκε απέναντι στην πολιτισμική κληρονομιά της χώρας μας κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του 1967-74, αν και ακόμα μένει να γραφεί η ιστορία για το θέμα αυτό. Ο εθνικιστικός παροξύσμος των λόγων βάθιζε, ταυτόχρονα και παράλληλα, με το ξεθέμελωμα σημαντικών και ιστορικών κτιρίων, με τη χυδαία επίδειξη νεοπλουτικού πνεύματος και με την πλήρη, γενικά, αφασία της ιστορικής μνήμης. Ο εργολαβισμός έφθασε στο απόγειό του, και τότε πλούτισαν άτομα του κοινωνικού ημιφωδός, που στράφηκαν στον τομέα της οικοδόμησης ντυσμένων και, στη συνέχεια, έφθασαν όχι μόνο να «πρασινάσουν», αλλά να γίνουν μέχρι και Υπουργοί Δημοσίων Έργων (και άλλων τινών). Ήταν οι ίδιοι που έδωσαν και δίνουν τον «τόνο» στον τομέα της προστασίας της πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Στο «Άργος, και σε μικρότερη κλίμακα, υπήρξε ακριβέστατη αναπαραγωγή αυτής της νοοτροπίας και της αντίστοιχης πολιτικής. Στα αρωστημένα μωαλά κάπιοντας πανάσχετων δημιουργήθηκε η «μεγαλοφύή» ιδέα να συγκεντρωθούν όλες οι κοινόχρειτες υπηρεσίες, από τις δημοτικές μέχρι και την Πυροσβεστική, σ' ένα «ίδιο και μεγάλο κτίριο». Στόχος τους ήταν στην αρχή το συγκρότημα των κτιρίων του Δημαρχείου, μετά όχι χώρος της

νεοκλασικής αγοράς, και προς το τέλος, από το 1977, ο χώρος των Στρατάνων του Καποδιστρίου (με τη «σοσιαλιστική» προσθήκη, τώρα, μια και η θεομηκή χούντα είχε αποχωρήσει, ενός «μεγάλου υπόγειου γκαράζ»). Αρωγούς και βοηθούς βρήκαν, ας το τονίσω κι από εδώ, ιδίως στο πρόσωπο πρώτης ακούσησης των στρατιωτικών και, τώρα, κοινοβουλευτικών εκπροσώπων, πραγματικών μετεννομών, με μόνη αριθμητική και ουσιαστική αέρια εκείνη του μηδενικού (το οποίο, όμως, προστιθέμενο σε άλλα, υπαρκτότερα μεγέθη, σε δεδουλεύμενη οπιγύμη μπορεί να τα εμφανίσει διογκωμένα).

Έτσι, ο διορισμένος δημάρχος 'Άργους, στρατιωτικός Θ. Πολυχρονόπουλος, προκαλεί σύσκεψη, το Σεπτέμβριο του 1969, με στόχο την επίλυση της διαιωνιζόμενης διαφοράς Δήμου-Δημαρχίου για τα κτίρια και απώτερο σκοπό, όπως το δηλώσει στη σύσκεψη, την ανέγερση στο χώρο «του Δημοτικού Καταστήματος» ως και εις τους εναπομνηνούντας λοιπούς των Δήμων χώρων Διοικητηρίου, εις το οποίον θα στηγανώσωνται απόστας ή δημόσιατοι υπηρεσίαι της πόλεως⁵⁶.

Χρόνια αργότερα, πριν αρχίσει η μάχη για τους Στρατάνων του Καποδιστρίου, ο εκδότης της εφημερίδας «Φειδίδων», σε περισπώδαστο άρθρο του⁵⁷, προτείνει την κατεδάφιση των... πάντων (Στρατάνων, νεοκλασικής αγοράς και Δημαρχείου), για να οικοδομηθούν νέα διθυράδη κτίρια, και για το Δημαρχείο γράφει «ειδικότερα»:

«ΤΕΤΑΡΤΟΝ: Το σημερινό Δημαρχείο (σαρά σίσ) θα κατεδαφίσεται παλαιότερη περικλέας κτιριακού συγκρότημα ζευδούσιου από το οποίο θα έχει οριετά έσσοδα του χρόνου».

Λίγους μήνες μετά, ο επίδοξος δημάρχος της πόλης Γ. Πειρούντης, του οποίου είναι γνωστός ο ρόλος κατά της πολιτισμικής κληρονομιάς της πόλης, σε άρθρο του στον ίδια εφημερίδα αναγγέλλει τηλεγραφικά την αρίστη πρόθεσή του για «συντήρηση, εξωραϊσμό Δημαρχείου και Δημοτικής Αγοράς, ήτις τις τυχάνει ιστορικόν διατηρητέον μνημένον»⁵⁸.

Τα πράγματα παραμένουν ακίντη μέχρι τον χαρακτηρισμό των κτιρίων του Δημαρχείου (τωρινών και προηγουμένων) ως διατηρητέων, τον Αύγουστο του 1982, με προε-

δρικό διάταγμα που προώθησε το ΥΧΟΠ και, ένα χρόνο αργότερα, ως μνημείων, με απόφαση του ΥΠ.ΠΟ. Τη στιγμή που δημοσιεύσταν το Π. Διάταγμα, η Σχολική Εφορία είχε νοικιάσει σε ρηγκέλευθυνός ιδιοκτήτες το προς τα αριστερά του Δημαρχείου παράπλευρο οίκημα, όπου και έγιναν δραστικές «καλλωπιστικές» παρεμβάσεις (διέύρυνση θυρών, τζάμια παραδύνων και τοποθέτηση, στο εξωτερικό, σειράς από ξερές... φλούδες δέντρων, για «διακαθόμηση»). Η Αργολική Οικολογική Εταιρία έκανε επίσημη καταγγελία στις αρχές (Παλεοδομικό Γραφείο και ΕΠΑΕ Ναυπλίου, αρχές του 1983), διαπιστώθηκε, επιτέλους, ο αυθαίρετος των εργασιών αυτών και στη συνέχεια... όλα απόνησαν, προφανώς με παρέμβαση των γνωστών, ανευθυνούπειάνων⁵⁹.

Τον Σεπτέμβριο του 1983, η Νομαρχία Αργολίδος δημιούρευε προκήρυξη εκδήλωσης ενδιαφέροντος για την αποκατάσταση των ίδιων «των διατηρητών κτιρίων του Δημαρχείου και του Οικονομικού Γυμνασίου 'Άργους (σύνολο τεσσάρων κτιρίων)» (διατηρητέα ήταν και τα παράπλευρα, νοικιασμένα κτίρια, σύνολο πράγματα τέσσερα, που η Νομαρχία τις έβιασσε με τα... δύο...). Η μακρόδιρυτη διαδικασία, του v. 716/1977, ο οποίος έγινε για να διασφαλίσει τις αιμοβίες των μηχανικών και αρχιτεκτόνων, όχι όμως και για την επιβίωση των διατηρητών κτιρίων, κάπου κατέληξε μετά από χρόνια και, πάντως, καταχώθηκε σε συμπάτα χωρίς ν' αρχίσουν εργασίες, παρόλο που βγήκαν και κάποια κονδύλια, που ο Γ. Πειρούντης παρέλειψε να ενεργοποιήσει.

Δύο χρόνια αργότερα στο πρώτο όροφος του προς νότο παράπλευρου κτιρίου νοικιάστηκε στην «Αγροτική Ασφαλιστική» και με τις πρώτες εργασίες συντήρησης έπεισε η στέγη. Τότε οι «κατεδαφιστές» προέβησαν σε μια φωτογραφική απειλή και περατώθηκαν.

Τον Μάρτιο του 1987, με πρωτοβουλία του νέου Δημάρχου Δημ. Παπανικολάου, ενεργοποιήθηκε

στις 12 παρά πέντε το κονδύλι για τη συντήρηση όψεων και επιχρύσιτκαν με ώχρα οι τοίχοι όλων των κτιρίων, όσοι φαίνονταν από τους δρόμους. Από μία άποψη ευτυχώς, γιατί είστι εξακολουθεί να μένει απειράχτος, μετά τόσες επαλήφεις, ο προς νότο τοίχος του Δημαρχείου, με τα αυθεντικά χρώματα (σε κεραμίδι αποχρώση) και τα νεοκλασικά παράθυρά του. Από τον Σεπτέμβριο του 1987 άρχισαν εργασίες για ριζική ανακαίνιση του εσωτερικού του κτιρίου και αναδιάταξη των υπηρεσιών. Οι εργασίες αλοκηλήρωνται τον Ιούλιο του 1988, όποτε άλλες οι διουκπίκες-γραφειοκρατικές υπηρεσίες του Δήμου συγκεντρώνονται στο ισόγειο και τα γραφειαίθουσες δημάρχου και δημοτικού συμβουλίου στον πρώτο όροφο. Τεχνικές υπηρεσίες, αρχεία κλπ. προσωρινά περνούν σε αιθουσες του κτιρίου του 1888-89³⁸. Οι εκκρεμότητες παραμένουν, λοιπόν, και τελικά, όπως και για τους Στρατώνες του Καποδιστρίου, η ύπαρξη και κρατικής αρμοδιότητας για ιστορικά κτίρια, έστω λειψής, στραβής κι ανάδοης, είναι αυτή που δεν επέτρεψε την καταστροφή τους. Αν περνούσε απ' το χέρι των λογιών πανδοχεών δημοτικών αρμοδιών και «παραγόντων», δεν θα έλαν αφήσει και στο «Άργος», όπως έγινε παντού αλλού, λίθιον επί λίθου. Είναι άλλη μια απδειξη παταγώδους χρεοκοπίας της σοσιαλίζουσας πολιτικής Ξεφορτώματος αρμοδιοτήτων σε πλάτες αναρμόδιων και βανδάλων. Πρόσθετη απεικόνιση αποκεντρωτης-Ξεφορτώματος υπήρξαν οι εργασίες του 1987-88, όπου λ.χ. μετά το ένασμο σοβάδων και την εμφάνιση ενδιαφερουσών λεπτομερειών της λιθοδομής, κανένας δεν φρόντισε για τις απαραίτητες αποτυπώσεις και φωτογραφίες και ο νέος ουράς κάλυψε τα πάντα.

Σημειώσεις

38. Αναφορά Ράλλη με αρ. 66 της 14 Νοεμβρίου 1830 και έγγραφο της επί της Δικαιοσύνης Γραμματείας αρ. 3792 της 16 Νοεμβρίου, με το οποίο διαβιβάσθηκε η αναφορά στη Γραμμα-

- τείων των Στρατωτικών (ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 45).
 39. Αρ. 2193 της 11.4.1831 (ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 108).
 40. Σχετικό τα έγγραφα του Ράλλη προς τη Γρ. της Δικαιοσύνης (αρ. 60, της 26 Αυγούστου - ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 31), του Αρχηγού του Στρατού Ζερπί (αρ. 145, της 15 Σεπτεμβρίου - ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 33), του Τοποτηρητή Άργους (αρ. 678, της 23 Σεπτεμβρίου - ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 252 β), του ίδιου (ης 29.1.1831 - ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 83), του Τοποτηρητή Άργους (αρ. 2387, της 15.5.31 - ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 83), του ίδιου (αρ. 3325, της 8.9.31 - ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 109) και τέλος, του ίδιου (ης 31.5.1832 - ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 156).
 41. Βλ. έγγραφο αρ. 640/87.10.1830 της επί της Οικονομίας Επιτροπής προς τον Καποδιστρίου (ΓΑΚ, Γεν. Γρ., φ. 253).
 42. Αναφορά του Μηλιών με αρ. πρωτ. Πρωτοκόλλου 2223 της 16.5.1830 και έγγρ. αρ. 2692 της 19 Ιουνίου του Τοποτηρητή (ΓΑΚ, Γεν. Γρ., φ. 265).
 43. Αρ. 1123 (ΓΑΚ, Γεν. Γρ., φ. 253).
 44. Βλ. έγγρ. αρ. 2419, της 26.9.1830 του Καποδιστρίου προς τον Τοποτηρητή «Άργους, όπου παρατηρείται ότι πρέπει να κωνιστεί φθηνότερο κατάλυμα για την Τοποτηρία και εγκρίνονται 300 φοίνικες, για τρεις μήνες και για τελευταία φορά, μη μπατήση πρότιρης ότι ο προηγούμενος πληρώνει 86 φ. το μήνα για όλες των γραφείων» (ΓΑΚ, Γεν. Γρ., φ. 252).
 45. Στο έγγραφο αρ. 1679/5.12.1831 του Τοποτηρητή «Άργους προς τη Γραμματεία των Στρατωτικών, με θέμα δουσίες είγχων κατατάσης και πειρεύρων στα καφενεία και καπετάλια του Άργους, βρίσκονται στο τέλος της παρατήρησης: «Να διαταχθούν πρόστιτοι να ενοικηθούν εις τα κατάστημα της Τοποτηρίου, οπουτούν πριμόδια και ευρώχρυα οικήματα, και να μη πρέσενον ήδη έστις τους πόλεις» (ΓΑΚ, Γρ. Στρ., φ. 64). Σε όλα έγγραφα της Τοποτηρίου, προς τη Γραμματεία των Εκκλησιαστικών (αρ. 186/15.7.1832 και συνημμένο άλλο της ίδιας, προς τη Γραμματεία της Επικρατείας, με αρ. 186/13.7.1832 - ΓΑΚ, Θρησκείας, φ. 51) βρίσκομε ότι «γνωσθήσαν τα κατόπιν της Τοποτηρίους και εκείνοι της Αστυνομίας». Πάντως, έχουμε βρει και αποδεικτή 150 φοινίκων του Α. Ζαΐζου, της 28 Μαρτίου 1832, για ποσό 30 φ. σε χαροποιήματα που έγραψαν «με Επεσμόν», «προς χρήση των εθνικών καταστημάτων», για επισκευές, προφορία, που είχε κάλυψε την πάτηση του Βαρδουνιώτη, χωρὶς να έχει σημειωθεί από πού οκρύθηκε.
 53. «Témoignages de voyageurs et d'artistes sur la ville et les antiquités d'Argos», διατριβή Τρίτου Κύκλου στο Πανεπιστήμιο του Ρ. Γιούνες (1981).
 54. Φ. 94 της 25.11.1928.
 55. «Παναργειακή», ειδήσεις στα «Ψήλα» των Η. 101 (24.3.1929) και το 106 (26.6.1929).
 56. Σχετικό άρθρο στην εφημερίδα «Ασπίς του Άργους», 21.9.1969, σελ. 3.
 57. Φ. 304, της 6 Ιουνίου 1976.
 58. «Φεδίων», φ. 315, της 5.9.1976.
 59. Η καταγγελία έγινε με το έγγραφο αρ. 21 της 22.8.1982. Δημοσιεύθηκε τυπική αλληλογραφία μεταξύ υπηρεσιών και μεταξύ επικοινωτή και αυτών, και ένα από τα τελευταία έγγραφα του Γραφείου Πολεοδομίας Ναυπλίου, προς τη Σχολή Εφορία, για αφαιρεσινή πρόσθετην κατασκευών, μέσα σε... ένα μήνα, έχει τον αριθμό 14270 της 3.6.1983. Ενας χρόνος δικράτης αποστολής χρήτην...
 60. Δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Θάρρος», αρ. 405, της 25.9.1983, και φέρει την υπογραφή του Νομάρχη Ευβ. Μασαρά.
 61. «Άρθρο του «Φεδίων», πρωτοσέλιδο, στις 19.7.1985. Αγνοούσες ή παρίστανε ότι αγνοούσες θύεις ζητηθεί και θυείθει άδεια της Αργ. Υπερεσίας...
 62. Βλ. σχετικές ειδήσεις στις εφημερίδες «Φεδίων» (6.3.1987), «Ειδομήνες» (3.9.1987), «Φεδίων» (2.10.1987) και «Άργ. Βήμα» (15.7.1988).